

Н. М. КАЛИНЮК, А. Я. ВОЛОХАТИЙ

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ СФЕРИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, м. Тернопіль, Україна

Мета дослідження: виявити і проаналізувати порівняльно-правові детермінанти сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я для вдосконалення їх правового регулювання в Україні.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження, зокрема: діалектичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, системно-структурний, статистичний. Матеріалами дослідження стали вітчизняні й зарубіжні нормативно-правові акти, наукові публікації та статистичні дані.

Результати. Порівняльно-правовий аналіз детермінант сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я дав змогу виявити спільні риси й відмінності у їх правовому регулюванні в різних країнах. До найбільш важливих детермінант належать конституційне закріплення права на охорону здоров'я, наявність спеціального законодавства у сфері охорони здоров'я, функціонування системи обов'язкового медичного страхування, державне фінансування сфери охорони здоров'я, підготовка медичних кадрів, розвиток первинної медико-санітарної допомоги, профілактика захворювань і зміцнення здоров'я.

Для України вдосконалення правового регулювання сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я з урахуванням зарубіжного досвіду є важливим завданням на шляху до побудови ефективної та доступної системи медичної допомоги. Це потребує комплексного підходу, який передбачає модернізацію законодавства, запровадження нових механізмів фінансування й управління, розвиток кадрового потенціалу, посилення профілактичної складової та міжсекторальної співпраці. Урахування порівняльно-правових детермінант дасть змогу створити міцне підґрунтя для реформування сфери охорони здоров'я в Україні відповідно до кращих світових стандартів і практик.

Висновки. Порівняльно-правовий аналіз детермінант сфери громадського здоров'я та охорони здоров'я відкриває широкі перспективи для удосконалення вітчизняного законодавства та практики з урахуванням кращого зарубіжного досвіду й міжнародних стандартів. Це дасть можливість підвищити ефективність функціонування системи охорони здоров'я та забезпечити реалізацію права кожного на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: громадське здоров'я; охорона здоров'я; порівняльне правознавство; конституційне право; медичне страхування.

Вступ. Сфери громадського здоров'я та охорони здоров'я є одними з найбільш важливих і соціально значущих галузей державного управління. Ефективність їх функціонування значною мірою залежить від якості правового регулювання, тому порівняльно-правовий аналіз детермінант сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я є актуальним і необхідним для вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Система громадського здоров'я як правове явище неодноразово була предметом дослідження багатьох вчених, зокрема С. Булеци, І. Венедіктової, З. Гладуна, О. Дзери, Н. Калинюк, О. Кашинцевої, О. Кохановської, В. Луця, І. Сенюти, Р. Стефанчука та ін. [1, с. 81]. Слід зазначити, що, незважаючи на значні доробки

науковців з питань дослідження правовідносин у сфері громадського здоров'я, все ж таки потребує глибокого дослідження проблематика порівняльно-правових детермінант сфер громадського здоров'я і охорони здоров'я. Означене й окреслює актуальність цієї статті.

Мета дослідження: виявити і проаналізувати порівняльно-правові детермінанти сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я для вдосконалення їх правового регулювання в Україні.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження, зокрема: діалектичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, системно-структурний, статистичний. Матеріалами дослідження стали вітчизняні

й зарубіжні нормативно-правові акти, наукові публікації та статистичні дані.

Результати дослідження та обговорення.

Порівняльно-правовий аналіз законодавства у сфері громадського здоров'я та охорони здоров'я різних країн дав змогу виділити такі ключові детермінанти цієї сфери:

1. Конституційне закріплення права на охорону здоров'я. У більшості розвинених країн право на охорону здоров'я закріплено на конституційному рівні. Так, стаття 49 Конституції України гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування [2]. Подібні норми містяться в конституціях Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Польщі та інших країн. Конституційне закріплення права на охорону здоров'я підкреслює важливість і пріоритетність цієї сфери для держави та суспільства.

2. Наявність спеціального законодавства у сфері охорони здоров'я. У більшості країн існує розгалужена система законодавчих актів, які регулюють різні аспекти сфери охорони здоров'я. В Україні базовим законом у цій сфері є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Крім того, важливе значення мають Закони «Про систему громадського здоров'я», «Про подолання туберкульозу», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про лікарські засоби» та інші. У США основним законом у сфері охорони здоров'я є Закон про доступне медичне обслуговування (Affordable Care Act) [3], у Великій Британії – Закон про охорону здоров'я та соціальний захист (Health and Social Care Act) [4], у Німеччині – Соціальний кодекс (Sozialgesetzbuch) [5].

3. Функціонування системи обов'язкового медичного страхування. У багатьох країнах діє система обов'язкового медичного страхування, яка забезпечує доступність медичної допомоги для широких верств населення [6, с. 18]. Так, в Україні з 2018 року розпочато впровадження системи державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення. У Німеччині, Франції, Нідерландах, Австрії, Бельгії, Люксембурзі функціонує система обов'язкового медичного страхування, яка охоплює практично все населення. У США медичне страхування здійснюється переважно на добровільних засадах, хоча останнім часом вживаються заходи щодо розширення доступу до медичного страхування.

4. Державне фінансування сфери охорони здоров'я. У більшості розвинених країн держава бере на себе основний тягар фінансування сфери охорони здоров'я. В Україні видатки на охорону здоров'я з державного бюджету становлять близько 3% ВВП, що значно менше, ніж у країнах ЄС (у середньому 7–8% ВВП). У США державні видатки на охорону здоров'я становлять близько 8% ВВП, у Німеччині – 11%, у Франції – 11,5%,

у Великій Британії – 7,5% [7, с. 36]. Рівень державного фінансування сфери охорони здоров'я є важливим фактором забезпечення доступності та якості медичної допомоги.

5. Підготовка медичних кадрів. Забезпечення сфери охорони здоров'я кваліфікованими кадрами є важливою умовою її ефективного функціонування. В Україні підготовка лікарів та інших медичних працівників здійснюється в медичних закладах вищої освіти [8, с. 56]. Проте існує проблема дефіциту медичних кадрів, особливо в сільській місцевості. У США, Німеччині, Франції підготовка медичних кадрів здійснюється на високому рівні, що забезпечує достатню кількість кваліфікованих медичних працівників [9].

6. Розвиток первинної медико-санітарної допомоги. Останнім часом у багатьох країнах спостерігається тенденція до посилення ролі первинної медико-санітарної допомоги як основи системи охорони здоров'я. В Україні з 2018 року розпочато реформу первинної медичної допомоги, яка передбачає перехід до моделі сімейної медицини та підвищення ролі сімейних лікарів [10, с. 214]. У Великій Британії, Нідерландах, Іспанії первинна медико-санітарна допомога є основою системи охорони здоров'я і забезпечує доступність медичної допомоги для населення.

7. Профілактика захворювань і зміцнення здоров'я. У розвинених країнах значна увага приділяється профілактиці захворювань і зміцненню здоров'я населення. В Україні реалізується Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я, яка передбачає розвиток профілактичної медицини й формування здорового способу життя. У США, Канаді, Австралії, Японії діють державні програми зміцнення здоров'я та профілактики захворювань, які передбачають заходи щодо боротьби з тютюнопалінням, зловживанням алкоголем, популяризації фізичної активності та здорового харчування [3].

Порівняльно-правовий аналіз детермінант сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я дав змогу виявити спільні риси й відмінності у їх правовому регулюванні в різних країнах. До найбільш важливих детермінант належать конституційне закріплення права на охорону здоров'я, наявність спеціального законодавства у сфері охорони здоров'я, функціонування системи обов'язкового медичного страхування, державне фінансування сфери охорони здоров'я, підготовка медичних кадрів, розвиток первинної медико-санітарної допомоги, профілактика захворювань і зміцнення здоров'я. Урахування зарубіжного досвіду та вдосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням виявлених детермінант сприятиме підвищенню ефективності функціонування сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я в Україні.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному аналізі окремих детермінант сфер громадського здоров'я і охорони здоров'я та розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері з урахуванням зарубіжного досвіду [4].

Незважаючи на наявність спільних рис, кожна країна має свої особливості правового регулювання сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я, що зумовлені історичними, економічними, соціальними й культурними факторами. Так, у США значну роль відіграє приватний сектор охорони здоров'я, і державне регулювання цієї сфери є менш вираженим порівняно з європейськими країнами. У Великій Британії функціонує унікальна модель національної системи охорони здоров'я (National Health Service), яка фінансується переважно за кошт податків і забезпечує безкоштовну медичну допомогу для всіх жителів країни. У Німеччині та Франції діє система обов'язкового медичного страхування, яка поєднується з розвиненим приватним сектором охорони здоров'я.

Попри відмінності в моделях організації та фінансування охорони здоров'я, усі розвинені країни визнають важливість забезпечення доступності та якості медичної допомоги для населення. Для досягнення цієї мети використовуються різні інструменти, як-от державне фінансування, медичне страхування, контроль якості медичних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів тощо.

В Україні сфера охорони здоров'я перебуває в стані реформування, спрямованого на підвищення ефективності й доступності медичної допомоги. Ключовими напрямками реформи є запровадження державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, розвиток первинної медичної допомоги на засадах сімейної медицини, автономізація закладів охорони здоров'я, створення єдиного медичного простору й електронної системи охорони здоров'я. Важливим завданням є також гармонізація вітчизняного законодавства з європейськими стандартами та кращими світовими практиками у сфері охорони здоров'я.

Водночас реформування сфери охорони здоров'я в Україні має на своєму шляху й низку викликів і проблем, а саме недостатнє фінансування, дефіцит кваліфікованих кадрів, недосконалість нормативно-правової бази, корупційні ризики тощо. Подолання цих проблем потребує консолідації зусиль держави, медичної спільноти та громадянського суспільства, а також врахування зарубіжного досвіду й рекомендацій міжнародних організацій.

Порівняльно-правовий аналіз детермінант сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я в Україні та зарубіжних країнах дає змогу зробити висновок про наявність як спільних рис,

так і відмінностей у підходах до правового регулювання цієї сфери. Найбільш важливими спільними детермінантами є визнання права на охорону здоров'я як фундаментального права людини, забезпечення доступності та якості медичної допомоги, розвиток системи медичного страхування, державне фінансування охорони здоров'я, підготовка кваліфікованих медичних кадрів, профілактика захворювань і зміцнення здоров'я населення. Водночас кожна країна має свої особливості організації та фінансування системи охорони здоров'я, зумовлені національним контекстом [5].

Для України вдосконалення правового регулювання сфер громадського здоров'я та охорони здоров'я з урахуванням зарубіжного досвіду є важливим завданням на шляху до побудови ефективної і доступної системи медичної допомоги. Це потребує комплексного підходу, який передбачає модернізацію законодавства, запровадження нових механізмів фінансування й управління, розвиток кадрового потенціалу, посилення профілактичної складової та міжсекторальної співпраці. Урахування порівняльно-правових детермінант дасть можливість створити міцне підґрунтя для реформування сфери охорони здоров'я в Україні відповідно до кращих світових стандартів і практик [11].

Висновки. Таким чином, порівняльно-правовий аналіз детермінант сфери громадського здоров'я та охорони здоров'я відкриває широкі перспективи для вдосконалення вітчизняного законодавства та практики з урахуванням кращого зарубіжного досвіду й міжнародних стандартів. Це дасть змогу підвищити ефективність функціонування системи охорони здоров'я та забезпечити реалізацію права кожного на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

Перспективними напрямками подальших досліджень у цій сфері можуть бути:

- поглиблений аналіз окремих аспектів правового регулювання охорони здоров'я в зарубіжних країнах (фінансування, медичне страхування, контроль якості тощо) і можливостей імплементації кращих практик в Україні;
- дослідження впливу міжнародно-правових стандартів у сфері охорони здоров'я на національне законодавство та практику;
- вивчення досвіду реформування системи охорони здоров'я в країнах Центральної та Східної Європи, які мають схожі з Україною стартові умови й виклики;
- аналіз ефективності окремих правових механізмів забезпечення доступності та якості медичної допомоги в Україні та зарубіжних країнах;
- дослідження правових аспектів міжсекторальної співпраці у сфері громадського здоров'я та профілактики захворювань.

Список літератури

1. Калинюк Н. М. Новели законодавства України у сфері громадського здоров'я / Калинюк Н. М., Галіян А. В. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № 3. С. 80–85.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Affordable Care Act. URL: <https://www.healthcare.gov/glossary/affordable-care-act/>.
4. Health and Social Care Act 2012. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/7/contents/enacted>.
5. Sozialgesetzbuch (SGB). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_1/.
6. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 720 с.
7. Зима О. Т. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення безпеки системи охорони здоров'я : монографія. Харків : Право, 2021. 316 с.
8. Калинюк Н. М. Окремі аспекти підготовки майбутніх фахівців громадського здоров'я / Н. М. Калинюк, Н. Є. Романюк, Л. М. Романюк // *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № 3. С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13438>.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
10. Сенюта І. Я. Цивільні правовідносини у сфері надання медичної допомоги в Україні: питання теорії і практики : монографія. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
11. Назарко Ю. В. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 405–418. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/918>.

References

1. Kalyniuk, N.M., & Halian, A.V. (2023). Noveli zakonodavstva Ukrainy u sferi hromadskoho zdorovia [Novelties in Ukrainian legislation in the field of public health]. *Visnyk sotsialnoi hihieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy – Bulletin of Social Hygiene and Organization of Health Care in Ukraine*, 3, 80–85 [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (1996, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].
3. Affordable Care Act. Retrieved from <https://www.healthcare.gov/glossary/affordable-care-act/> [in English].
4. Health and Social Care Act 2012. Retrieved <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/7/contents/enacted> [in English].
5. Sozialgesetzbuch (SGB) [Social Code Book]. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_1/ [in German].
6. Hladun, Z.S. (2007). Administratyvno-pravove rehuliuвання okhorony zdorovia naseleennia v Ukraini [Administrative and legal regulation of public health care in Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
7. Zyma, O.T. (2021). Administratyvno-pravovyi status subiektiv zabezpechennia bezpeky systemy okhorony zdorovia [Administrative and legal status of health system safety assurance subjects]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Kalyniuk, N.M., Romaniuk, N.Y., & Romaniuk, L.M. (2023). Okremi aspekty pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv hromadskoho zdorovia [Certain aspects of training future public health specialists]. *Visnyk sotsialnoi hihieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy – Bulletin of Social Hygiene and Organization of Health Care in Ukraine*, 3, 56–61. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13438> [in Ukrainian].
9. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia [Fundamentals of Ukrainian health legislation] (1992, November 19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
10. Seniuta, I.Ya. (2018). Tsyvilni pravovidnosyny u sferi nadannia medychnoi dopomohy v Ukraini: pytannia teorii i praktyky [Civil legal relations in the field of medical care in Ukraine: Issues of theory and practice]. Lviv: Vydavnytstvo LOBF "Medytsyna i parvo" [in Ukrainian].
11. Nazarko, Yu.V. (2018). Harantii realizatsii prava na okhoronu zdorovia v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Guarantees of the right to health care in Ukraine and EU countries]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1 (15), 405–418. Retrieved from <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/918> [in Ukrainian].

COMPARATIVE LEGAL DETERMINANTS OF PUBLIC HEALTH AND HEALTH CARE

N. M. Kalyniuk, A. Ya. Volokhaty

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Ternopil, Ukraine.

The purpose of the study is to identify and analyse comparative legal determinants of public health and health care to improve their legal regulation in Ukraine.

Materials and methods. To achieve this goal, the author used general scientific and special legal research methods, in particular: dialectical, formal and logical, comparative legal, systemic and structural, and statistical. The research materials include domestic and foreign legal acts, scientific publications and statistical data.

Results. Comparative legal analysis of the determinants of public health and health care has revealed common features and differences in their legal regulation in different countries. The most important determinants include the constitutional enshrining of the right to healthcare, the existence of special legislation in the field of healthcare, the functioning of the compulsory health insurance system, public funding of the healthcare sector, training of medical personnel, development of primary healthcare, disease prevention and health promotion.

For Ukraine, improving the legal regulation of the public health and healthcare sectors, taking into account international experience, is an important task on the way to building an effective and accessible healthcare system. This requires a comprehensive approach that includes modernising legislation, introducing new financing and management mechanisms, developing human resources, strengthening the preventive component and intersectoral cooperation. Taking into account comparative legal determinants will create a solid basis for reforming the healthcare sector in Ukraine in accordance with the best international standards and practices.

Conclusions. A comparative legal analysis of the determinants of public health and health care opens up broad prospects for improving domestic legislation and practice, taking into account the best foreign experience and international standards. This will improve the efficiency of the healthcare system and ensure the realisation of everyone's right to the highest attainable standard of physical and mental health.

KEY WORDS: public health; health care; comparative jurisprudence; constitutional law; health insurance.

Рукопис надійшов до редакції 06.09.2024

Відомості про авторів:

Калинюк Наталя Миколаївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1613-835X/>

Волохатий Андрій Ярославович – здобувач вищої освіти спеціальності 229 «Громадське здоров'я» Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

Електронна адреса для листування: kalunyknm@tdmu.edu.ua, Hichicken.ua@gmail.com